

CAPITLUL METROPOTITAN DIN BLAJ INTEMEIEREA ȘI ROLUL LUI IN TRECUTUL NOSTRU

de Dr. Victor Macaveiu canonic metropolitan*)

În istoria celor două sute de ani ai Blajului românesc și bisericesc, alături de Vlădicii pe cari i-a comemorat, Dumineca trecută, succesorul lor de astăzi, însuși Înalt Preasfinția Sa Mitropolitul nostru, alături de acești vlădici au stat, în calitate de sfinctici și colaboratori, ajutători în cărmuirea bisericii și în îndrumarea mișcării naționale și culturale, pornite pe urma sfintei Uniri, membrii Consistorului episcopesc, recrutați, în cei dintâi 70 ani ai așezării vlădiciei la Blaj, dintre protopopii de afară și dintre fiii sfântului Vasile Cel Mare adecă dintre călugării mănăstirii, ale cărei temelii s'au pus curând după așezarea la Blaj a lui Inocențiu Micu Clain. Numele câtorva dintre aceștia au intrat în istoria națională și literară a neamului nostru. Cine nu a auzit de glorioasa trinitate: Petru Maior, Șincai, Samuil Clain? De Silvestru Callani, de Gheronție Cotorea, de Ignație Darabant ajuns Episcop de Oradea, de Rednic și Grigorie Maior ajunși Episcopi la Blaj și de ceilalți tovarăși ai lor? — Pomenirea lor mai amănunțită însă, tot în cadrele acestor conferențe, o va face, sperăm, altcineva.

Subiectul Conferinței de astăzi începe cu vremea când, sub influința unor cauze, unele de ordin intern, altele de ordin extern, fainica instituție a călugărilor dela Blaj ajunsese pe o pantă de decadență. Neînțelegerile dintre înșiși călugării, dintre călugări și vlădică — chiar cu vlădicii proveniți din tagma lor, — apoi spiritul public potrivit călugăriei, așa cum îl cunoaștem din diferite dispoziții ale Împăratului Iosif al II-lea, care oprise chiar primirea de noi novici în Mănăstiri, toate acestea cauze au provocat o situație pe care o aflăm descrisă în corespondența Episcopului Bobb privitoare la întemeierea Capitlului de canonici, în locul vechilor sfinctici călugări.

Corespondența aceasta purtată de către Episcop, începând cu anul 1802 până la 1808, se găsește adunată într'un protocol manuscris, cuprinzând acte și scrisori schimbate din prilejul întemeierii, do-

tării, confirmării și introducerii în toată forma a Capitlului și a primilor canonici în Blaj. Sunt nu mai puțin de 187 de scrisori și documente privitoare la aceasta chestiune, copiate frumos în volum pe aproape 300 pagini, format de coală, care se păstrează la Veneratul Capitlu de azi.

Din acest volum, mai ales, sunt deci culese cele ce urmează, privitor la întemeierea Capitlului din Blaj, întemeiere care a reclamat aproape 6 ani de corespondență, de intervenții, de urzorii și paraurzorii din partea Episcopului, până și-a văzut gândul realizat. — Voi încerca deci să rezum măcar o parte a scrisorilor, pentru a se cunoaște fazele prin cari trecea pe acea vreme rezolvarea unei probleme ca ceea începută de Episcopul Bobb.

I.

Episcopul Bobb avea un om bun, cu care sta în corespondență și în afaceri de ale Bisericii. Acest om bun era secretar al Guvernului transilvan din Cluj și îl chema Oros, român de neam, având proprietăți prin părțile Turzii, pe la Hășdate, care i-a fost de mare ajutor cu sfatul și cu intervențiile și la reușita gândului de întemeiere a Capitlului. Insași ideea de întemeiere a Capitlului de canonici pentru Episcopia Blajului o găsim sulevată din partea acestui Oros. Episcopul se gândea, la 1 Septembrie 1802, să facă o fundațiune pentru Clerul său și se mai gândea ca din această fundațiune să fie împărțișiți cu salariu potrivit doi preoți ai săi: *Timar și Catan*. Oros aude și el de acest lucru și într'o scrisoare de data 27 Septembrie 1802 sugerează Episcopului, că ar fi bine să încerce a întemeia chiar un Capitlu de canonici, așa cum au și alte Episcopii, mai ales în Ungaria, adecă dincolo de hotarele Transilvaniei. Episcopul îi răspunde la 1 Octombrie 1802: M'am fost gândit și eu la așa ceva, găsesc însă, că este foarte greu a obține realizarea lui, față cu opoziția cea mare pe care Staturile țării (autoritățile), compuse mai ales din reformați, mi-o vor face. Oros îmbărbătează pe Episcop: să nu se teamă prea mult de această opoziție, mai ales că e vorba de o fundațiune privată, din banii Vlădicului, iar Împăratul și Împărăteasa sunt oameni foarte religioși etc. și el însuși, Oros, promite tot sprijinul său: *Acheronta movebol!*

Într'o altă scrisoare, la 8 Februarie 1803, Episcopul revine, arătând greutatea chestiunii din partea protestanților, cari nu văd cu ochi buni nici Capitlul latin dela Alba Iulia. De altă parte, împotriva acestui gând vor fi și călugării dela Mănăstirea din Blaj cari atunci, când a fost întemeiată mănăstirea lor, au fost puși în loc de canonici și de aceea ei își pretind chiar titlul de *Măria Sa*

*) Conferință publică ținută la Blaj în 14 Februarie 1937.

(Méltságos), pe când și împăratul Iosif al II-lea și chiar împărăteasa i-a oprit a se numi canonicii ci numai consilierii episcopicești, *consistorialisti*. Dacă aceste piedeci s'ar putea înlătura, Episcopul e gata să facă propunerii pentru înființarea Capitlului. — Secretarul Oros stăruie din nou și încurajează pe Episcop, care se și hotărăște să comunice, la 23 Februarie 1803, gândul întemeierii Capitlului agentului său dela Curtea din Viena *Ștefan Enyedi*. — Funcțiunea de agent aulic era la moda timpului atunci. Contactul, de pildă, cu Curtea împărătească, cu Cancelaria împărătească se făcea prin agent, diferite informațiunile discrete se cereau și se comuncau tot prin acești agenți, cari residau la Viena ori altundeva, în anturajul Curții și erau cunoscuți acolo, nu numai de către înalții funcționari, miniștri etc. ci de către însuși Monarhul. Aveau deci o calitate oficială acești agenți, remunerați cu onorarii fixe de către cei pe care îi serveau.

La 23 Februarie 1803 Episcopul ține deci să informeze despre gândurile sale și pe acest agent al său. Îi arată în scrisoare, care a fost rolul și rostul călugărilor basiliani în trecutul Bisericii unite: de sfetnici ai Episcopului și de învățători și profesori ai școlilor din Blaj. Până la anul 1774 călugării au putut să satisfacă acestei duble însărcinări. Dupăce însă, pe lângă clasele humanore s'au mai introdus și clasele de filosofie și teologie, călugării abia au mai putut să satisfacă. Ba, după 1784, a scăzut prin moarte și numărul lor, așa încât acuma abia mai sunt 5 inși, toți peste 60 ani, cari mai pot fi și sunt încă de ajutor în Consistor, cu sfatul, cu judecata, dar nu pentru altă activitate. Deci Episcopul a fost nevoit să pună profesori, precum și, pentru lucrările consistoriale și alte însărcinări publice, să aplice oameni din Clerul secular (necălugări) cu salariu din fundațiunea destinată Mănăstirii — dupăce a văzut încă dela începutul Episcopatului său că, nici în acest chip, nu poate să provadă bine nici grija sufletelor, nici instrucția școlilor, dupăce părinții călugări nu mai pot să împlinescă aceste două slujbe, chiar dacă prin sporirea novicilor ar fi în număr complet. De altă parte, preoții din Clerul secular, în sinul căruia sporesc tot mai mult oamenii cu calificare superioară, văzând că nu pot ajunge la vreo catedră cu salariu fix, iar afară la parohii sunt nevoiți să-și câștige traiul necesar cu lucrul mânilor sale, neputând să mai progreseze în studiu, și chiar dacă ar putea, în lipsa oricărei nădejdi de avansare, nu se mai gândesc la o perfecționare ulterioară. De aceea Episcopul s'a gândit ca, din venitul său episcopesc, pe care Dumnezeu l-a binecuvântat, dupăce a adunat deja și a depus la Casieria publică a Statului suma de 145,000 floreni Rhen. în favorul Clerului, acum o parte din venitul acestui capital

să o destineze pentru patru ori cinci canonicii, care număr succesorul său l-ar putea spori după necesitate și împrejurări, făcând acestor oameni aleși din clerul secular un salariu, din care să poată trăi cuvliincios, să poartă suportul osteneala publică, să stea de ajutor Episcopului în afacerile bisericicești publice, să se ocupe de cele consistoriale, iar părinții călugări, dacă vor ajunge iarăși la numărul lor complet de 11, să stea de instruirea tinerimii și a poporului și când va fi de lipsă și vor fi chemați de către Episcop să la parte și ca judecători în Consistor și să îndeplinească și alte lucrări încredințate lor. Scrisoarea către agentul său Episcopul și-o încheie astfel: „Spectabil Domnia Ta care cunoști prea bine împrejurările din Viena și căile cari pot duce la rezultat, să binevoiești a cerca căile și modalitățile, cum și în ce chip acest gând al meu s'ar putea propune Majestății Sale și s'ar putea exopera Preaînalta aprobare și, totodată, să lucrezi la locurile potrivite, ca o astfel de propunere să fie acceptată și trecându-se peste orice fel de piedeci să fie confirmată.

Secretarul gubernial Oros continuă să servească Episcopului informațiuni și argumente pentru întemeierea Capitlului. Îi spune, într'o scrisoare, că a vorbit și cu Episcopul de Alba Iulia, *Mártonffy*, care încă e de credința, că Majestatea Sa împăratul va aproba ideea Episcopului și chiar se va învol ca veniturile destinate călugărilor, după stingerea lor, să fie date unora dintre canonicii, mai ales dacă dintre aceștia vor putea fi puși 1 ori 2 și profesori de teologie, cum este la Alba Iulia. Într'o altă scrisoare, Oros trimite chiar *un concept* al adresei pe care Episcopul să o examineze, eventual să o modifice și apoi să o înainteze la împăratul prin agentul său dela Viena. Oferă Episcopului chiar și un *calligraf* bun, un tânăr student, Szakadáti, de cumva nu ar avea la Blaj pe cineva care să scrie frumos cererea către împăratul, pentrucă „o scrisoare frumoasă, mai ales când e și lungă, o citesc mai bucuros și cel mari“. Mai sfătuiește pe Episcop, ca să ceară, ca pe ultimii doi canonicii să-i poată numi *Episcopul* și numai pentru ceilalți să ceară dela împărat confirmarea și decrete colacionale.

La 11 Mai 1803 Episcopul trimite agentului său din Viena petiția către împăratul, cuprinzând *trei cereri*: 1) aprobarea înființării Capitlului; 2) aprobarea Preaînaltă pentru ca toată averea ce va rămâne la moartea sa, să poată fi a Clerului și; 3) pentru ca parohiilor din localitățile unde fiscul are domenii, saline, ori este armată grănicerească, să li-se dea salariu ca și celor romano-catolici și pentruca să se aprobe salariu pentru al 4-lea vicar foraneu, pe care Episcopul vrea să-l pună la Șimleul Silvaniei (pe lângă cel dela Făgăraș, Hațeg și Rodna). De cumva însă agentul ar observa oarecari diff-

cultăți în privința cererii din urmă, fie din partea Guvernului, fie din partea Camerii (a Trezoreriei), să nu stăruie, pentru ca să poată fi aprobate cât mai lute primele două cereri: Capitlul și dreptul de a dispune liber prin testament al Episcopului; fiindcă dorește, până ce e încă în viață, să vadă aprobate și isprăvite aceste două lucruri. În motivarea cererii pentru aprobarea întemeierii Capitlului, Episcopul folosește cam aceleași argumente, pe care le-am văzut mai înainte, în scrisoarea prin care informează pe agent despre gândurile sale.

Mal adaugă aci Episcopul, că părinții Basiliani, pe cât au putut s'au silit totdeauna, ca numai ei să poată ajunge la studii superioare, să se cultive în cunoașterea de țări și de limbi străine și, astfel, tot numai ei au ocupat diversele locuri și burse pentru studii afară din țară. Chiar și cele două lucruri anume destinate, la Tîrnavia, pentru Clerul secular, tot călugării le-au ocupat. După ce însăși Împărăteasa Maria Teresia a fondat apoi două, mai târziu nouă, locuri la Viena destinate pentru creșterea superioară a Clerului secular (la Colegiul Sf. Barbara); iar aci la Blaj, tot din porunca împărătească, fundațiunea Episcopului Aaron s'a contopit cu fundațiunea împărătească destinată pentru creșterea alor 30 clerici seculari, așa acum Clerul secular încă este mai bine pregătit și Episcopul a putut să aplice și preoții seculari la școli, cu rezultate foarte bune. Pentru a da acestui cler un stimul, cu posibilități de avansare în plată etc., crede de bine să întemeieze Capitlul, sub ascultarea Episcopului și la dispoziția sfintei Biserici. Episcopul propune deocamdată aprobarea Capitlului cu 7 canonici — prepozitul și alți șase — cu vremea putându-se sporii numărul lor până la 12 și, dintre cari, unul ar fi și vicar general. Pe aceștia să-i propună totdeauna Episcopul, respective urmașii săi, cu întervenirea și votul acelora pe cari va afla de bine să-i constituie acuma, iar Împăratul să le dea confirmarea, cu excepția ultimului, pe care Episcopul să fie liber a-l numi cu autoritatea sa. Mal cere Episcopul, ca să albească voie, el și succesorii săi, ca dintre vicarii și protopopii binemeritați pentru Biserică și exemplari, în studii și purtare, pe unii să-i poată numi canonici *onorari*, așa cum face Episcopul latin, conferindu-le titlu și onoare de canonici.

Agentul, la 24 Mai 1803. confirmă primirea petiției pe care a arătat-o și Dlul Consilier cameral aulic *de Szegedi*, găsindu-o bună întru toate, afară de introducerea ei, unde starea miserabilă a poporului și Bisericii românești dinainte de unirea cu Roma este pusă în sarcina reformatorilor. Ori, s'ar putea întâmpla, ca să se simtă întrucâtva ofensat însuși Cancelarul Transilvaniei, „patriarhul“ reformatorilor, atunci când petiția se va refera în plin consiliu la Cance-

laria aulică dela Viena a Transilvaniei. Episcopul răspunde, la 8 Iunie 1803, că și el însuși a observat acest lucru, dar și-a închipuit, că petiția sa nu va trece pe la Cancelaria aulică ci va fi examinată de vreo comisiune din catolici. Agentul informează apoi că, în ziua de 28 Mai, a fost la audiența publică pe care a ținut-o Împăratul la *Laxenburg* și acolo a admanuat petiția, pe care Majestatea Sa a primit-o cu voință — *gratanter* — și a trimis-o la Cancelaria transilvană pentru opinare. În chip particular el a informat despre conținutul cererii pe toți consilierii Cancelariei: catolicii nu vor împiedeca împlinirea cererii, iar ceilalți sunt indiferenți.

Cancelaria aulică a hotărât ca petiția Episcopului în cauza Capitlului să meargă pentru cercetare la Guvernul cesaro-crăesc transilvănean dela Cluj. Incep acum *Intervențiile Episcopului la Cluj*. Scrie din nou secretarului Oros, scrie Guvernului, scrie Consilierului guvernial Ștefan Costa, scrie Episcopului latin Mártonffy, trimițându-le copia petiției sale. — Chestiunea vicariatului la Șimleu și a preoților din localitățile fiscale este remisă dela Viena Tesaurariatului și Generalului comandant din Transilvania, spre examinare și opinare. — Dar acestea chestiuni nu ne mai împoartă pentru astăzi.

Corespondența cu agentul la Viena continuă. Episcopul urgițează mereu. Agentul arată cauzele pentru cari chestiunea nu poate merge prea repede. Așa, la 11 Iulie 1804, scrie: Majestatea Sa pleacă în curând la manevre în Moravia și Bohemia, apoi pleacă la Salzburg, să cerceteze pe fratele său; așa încât se crede că abia în prima jumătate a lunii Octomvrie va reveni la Viena. — *Alte urzorii urmează* și aproape trece și anul 1804. — La 28 Decemvrie 1804 agentul Enyedi informează pe Episcop, că Onor. Cancelarie aulică transilvană deja în Octomvrie a dat Împăratului opinie favorabilă în ce privește Capitlul, dar el a așteptat ca Majestatea Sa să se odihnească după oboselile drumului, apoi a așteptat să treacă și solemnitățile omagiale din prilejul luării titlului de *Împărat ereditar al Austriei* și numai după toate acestea a putut să dea, personal, în mâna Majestății Sale, urzorii Episcopului, rugându-l și cu gura, să aproape cererea Episcopului. Majestatea Sa l-a dimis pe agent cu cuvinte de mângăiere, având vorbe de recunoaștere pentru vrednicia Excelenței Sale Episcopului, a cărui cerere o va împlini, cu atât mai vârtos, că toate lucrările Excelenței Sale sunt foarte bune și de laudat! La 15 Mai 1805 Episcopul scrie Consilierului Szegedi urgițând cauza și cerându-i concursul și intervenția pentru rezolvarea cauzei Capitlului. Agentul scrie din nou, la 24 Iunie 1805, că și el a urgit cauza, chiar prin Cancelaria transilvană. Probabil, scrie agentul, că după ce Împăratul a fost ocupat cu diversele conferențe cu ceilalți Domnitori, iar acuma este preocupat de liniștirea tulbu-

rărilor ce s'au ivit între supușii săi din Bohemia, din Gallia (Polonezii) și din Carintia — lipsește deja de 3 săptămâni din Viena — nu are răgaz să se ocupe și de chestiunea Capitlului. Sfătulește apoi pe Episcop să se adreseze și direct Ministrului de Cabinet, *Contele Francisc Colloredo*, vicepreședintelui Consiliului Intim de Stat *Contelui Leopold Kollowrath*, cerându-le intervenția și protecția. Episcopul și scrie ambilor. Textul scrisorilor este la dosar. Aceștia se găesc însă, cum informează agentul la 23 Iulie 1805, la *balile din Baden* cu împăratul, de vreo 14 zile, dar se vor întoarce poate că a 2 zi.

Episcopul mai scrisese tot la 26 Iunie 1805 și Guvernatorului *George Bdnyfy*, care răspunde, la 5 August, că Majestatea Sa s'a interesat de chestiune; chestiunea însă trebuie să se mai coacă, deci Episcopul să aibă răbdare.

Mai trec câteva luni. La 20 Octombrie 1805 agentul Enyedi scrie din nou, de astă dată în limba ungurească (de regulă scrie latinește), pentru că, decumva pe postă s'ar cerceta scrisoarea sa, să nu o înțeleagă, „măcar că nu scriu nici o taină”. De astădată agentul are o scuză mare pentru întârzierea rezoluției pe care Episcopul o așteaptă. Scrisoarea Episcopului de data 9 Noembrie 1805 i-a ajuns în mână abia la 16 Decembrie, pentru că, începând cu 10 Noembrie, cursele postale au fost oprite. — Suntem în epoca războaielor napoleonice. Napoleon se apropie de Viena unde, în vecinătate, la *Aspern*, bate oștile austriace ale împăratului Francisc. Majestatea Sa, continuă agentul, a părăsit Viena, la 1 Noembrie, iar în 13 Noembrie a intrat în Viena dușmanul, care până azi e tot acolo. Insuși împăratul (Napoleon) e la Viena iar Domnul nostru, împăratul Francisc, nu poate pătrunde aici din pricina numărului mare al dușmanului.

Nu numai împăratul Francisc se refugiasse din Viena, ci și Cancelariile aulice: mai întâiu la Budapesta, iar mai târziu cea ungurească se mutase la Timișoara, cea transilvană la Oradea. Agentul însuși, cu toate actele sale, se refugiasse și el la Pesta și acum așteaptă să vadă ce va mai fi. Indată ce va vedea însă că împăratul poate să se mai întoarcă la Viena, își va duce actele acasă la Viena și va satisface dorinței Episcopului. În ce privește fundațiunea Capitlului, „Știe Dumnezeu, scrie agentul, când se va putea da rezoluțiunea, dacă se va încheia pace, pentru că va trece multă vreme și cu despachetarea actelor... Înainte de plecare m'am fost prezentat Domnului nostru (împăratului) care mi-a zis: să nu se supere Episcopul, pentru că dorința îl se va împlini. Iară când i-am spus, că Excelența Ta ai început deja clădirea casei pentru

Capitlu, mi-a răspuns: Poate să o clădească liniștit, fiindcă dorința îl va fi împlinită”.

La 31 Decembrie 1805 o nouă scrisoare a agentului către Episcop, pe care mai întâiu îl felicită din prilejul Anului nou, comunicându-i totodată vestea, că la Pojon (Bratislava de azi) s'a încheiat pacea cu Francezii.

Nu mă pot reține să nu reproduc câteva șire din scrisoarea aceasta a agentului:

„În vreme ce Noi ne temeam de un nou conflict între ai noștri și între Francezi, în apropiere de Viena, peste așteptarea noastră, în dimineața zilei de 28 Decembrie s'au aflat pretutindeni în oraș vestea veselă despre încheierea păcii și totodată poporul a fost invitat să participe la slujba de mulțumită în *Basilica sf. Ștefan*, unde la ora 12 s'a și ținut cu pompă magnifică această slujbă. În aceeași zi, la ora 7 dimineața, a plecat spre Paris, din Palatul de vară cesaro-regesc *Schönbrunn*, unde găzduise, împăratul Francezilor, dând Vienezilor o scrisoare de adio vrednică de citit, — pe care agentul spune, că o anexează — ca Episcopul să-și poate face oarecare idee despre caracterul acelui om (Napoleon). Aduge agentul, pentru o mai deplină cunoaștere a caracterului acestuia, că împăratul francezilor, cu ocazia subscrierii păcii, a dăruit Arhiducelui Carol care fusese comandantul Austrieilor, în semn de apreciere, o sabie de mare valoare și de mare preț. — Armata franceză a început să plece în cete, totuși după ce numărul oștirii care a ocupat orașul și sectoarele lui, este de multe mii, abia se va putea evacua orașul până pe la mijlocul lunii viitoare (Ianuarie), iar ai noștri să între apoi în oraș abia către sfârșitul lunii, când speră să poată vedea și el pe împăratul.

La 28 Februarie 1806 agentul comunică Episcopului o veste mai precisă: împăratul a dat rezoluțiune de ratificare a cererii Episcopului, care s'a trimis la Cancelaria aulică, unde încă nu s'a putut refera și publica, fiindcă domnii Consilieri și Cancelarul încă nu au revenit la Viena. Rezoluțiunea e cuprinsă apoi într'un *Decret aulic, de data 3 Martie 1806*, care fixează numărul canonicilor la 7, pe cari Episcopul urmează a-i propune cu numele, precum are să propună și regulile pe cari viitorii canonici au să le observe. — Episcopul răspunde la 28 Mai 1806, într'o adresă mai lungă, fixând obligațiunile viitorilor canonici și făcând propunere pentru cele 7 persoane, cărora le arată și vrednicile.

Merită să rezumăm în câteva cuvinte biografia acestor primi canonici ai Capitlului din Blaj, așa cum ne-o dă Episcopul.

1, *Prepozitul Demetriu Caian* este protopop și paroh al Blaj-

jului, administrator protopopesc al Bilei, notarul general al Clerului, președinte delegat al Consistoriului. Și-a făcut studiile la Universitatea din Viena, în Seminarul general dela Sf. Barbara fondat de împărăteasa Maria Teresia. După întoarcerea dela studii a fost apicat mai întâiu, o jumătate de an, în Cancelaria consistorială, apoi a fost trimis paroh și mai târziu făcut protopop la Roșia Montană, de acolo fu trecut la Tg.-Mureș de unde, după doi ani, fu readus la Blaj la Episcopie, iar după alți trei ani e numit paroh protopop la Blaj unde deja de 14 ani lucrează în chip exemplar, ajutând în acelaș timp și Episcopului la conciplerea, scrierea și pertractarea afacerilor bisericești; și totodată, de 15 ani, propune și, Teologia morală în Seminar. Cunoaște limbile: română, latină și maghiară.

2. Viitorul *canonic lector* este *Avram Măhesi*, paroh-protopop în Cluj-Mănăstur. Studiile teologice le-a făcut în Cluj, hirotonit la 1764, trimis paroh în Gherla apoi paroh protopop în Cluj-Mănăstur, după moartea tatălui său. A propagat cu zel și rezultat sf. Unire. În răstimp a fost și Rector al Seminarului. Vorbește limba română, maghiară, latină și înțelege și germana.

3. *Canonic primiceriu* sau *cantor* va fi *Ioan Para*, vicar foraneu în Făgăraș și în teritoriul Regimentului I grăniceresc. Studii făcute la sf. Barbara, fost capelan militar la Regimentul II grăniceresc din ținutul Năsăudului, în vremea războiului pruso-austriac, apoi protopop și mai târziu vicar al Rodnei, timp de 19 ani, de unde a trecut vicar la Făgăraș; cunoaște și limba maghiară și latină și vorbește și germana.

4. *Eclestarh* sau *custode*: *Basillu Fillpan*, doctor în teologie dela Lemberg (Lwow-ul de azi), fost prefect de studii și profesor de Istorie bisericească și Filosofie în Seminarul din Blaj, trimis paroh în Lăpușul Român, apoi paroh și protopop în Chiciud, vorbește 4 limbi: română, maghiară, latină și germană.

5. *Canonic scolastic* va fi *Ioan Nobili*, paroh și inspector al protopopiatului Tășnad-Sărvad, cu studii la Viena la Sf. Barbara, fost vice-prefect de studii în Seminarul din Blaj, un an administrator parohial în Sibiu de unde, în vremea războaielor cu Francezii, pleacă de capelan militar, în care calitate slujește cu zel și pricepere până la sfârșitul războiului. De cinci ani e în Tășnad-Sărvad. Vorbește și latinește și nemțește, înțelege și ungurește.

6. *Canonic cancelar* *Demetriu Valda* paroh-protopop în Cluj, cu studii teologice făcute la Seminarul general sf. Barbara, pe acea vreme mutat la Pojon, apoi numit paroh, mai târziu protopop în Gherla, după trei ani adus rector al Seminarului, după alți 3 ani

trimis paroh-protopop la Cluj. Cunoaște trei limbi: română, latină, maghiară, înțelege și germana.

7. *Canonic teolog* *Demetriu Calan Iunior*, cu studiile teologice făcute în Seminarul arhiepiscopesc și la Universitatea din Viena. Prefect de studii în Seminar, profesor de Filosofie 2 ani, de Teologia dogmatică alți doi ani, în același timp cancellist consistorial și acum, de un an, luat ca secretar al Episcopului; harnic, priceput, chibzuit, Episcopul speră să fie tot mai util cu vremea; deși e mai tinăr de cât alții pe cari l-ar putea propune, totuș Episcopul îl propune de al 7-lea canonic. Scrie și vorbește limbile: română, latină, germană și maghiară.

Iată aceștia sunt primii canonici ai Capitlului din Blaj, așa cum însuși Episcopul Bobb le arată studiile, talentele și activitatea de până acum. — Să recunoaștem, întru adevăr, că sub toate rapoartele alegerea făcuta s'a oprit asupra celor mai buni și mai distinși clerici, pe cari îi avea pe acea vreme Vlădicia Blajului, pe atunci cu peste 1100 parohii!

Dar chestiunea înființării Capitlului încă nu este terminată, cu aprobarea dată în principiu de către împăratul. Multe scrisori a mai trebuit să scrie Episcopul, la multe uși a trebuit să mai bată. Peste o sută de scrisori și răspunsuri mai sunt în volumul amintit la începutul acestei conferențe. Episcopul continuă să stăruie mereu, către Ștefan Costa, către secretarul Oros, de nenumărate-ori scrie agentului Enyedî, secretarului Csedö, scrie la Guvern, la Consilierul aulic Szegedi, Cancelarului transilvaniei Conte Teleky, Consilierului aulic Contele Eszterházy, Episcopului nou numit, Samuil Vulcan al Orăzii etc. Trimite o nouă rugare către împăratul, la 29 Noemvrie 1806: mai are numai trei călugări, toți peste 64 de ani și mai bătrâni; a sporit fundațiunea sa pentru cler la 301.200 floreni Rh. cu venit anual de 16.579 florini și 43¹/₂, cruceri, din cari pentru Capitlu ar veni 7000 de floreni. Urgitează aprobarea, având însuși vrâsta septuagenară, și cere extradarea diplomei și a decretelor colaționale pentru cei 7 înși propuși. — Scrie în cauză și *Arhiepiscopului de Viena*, principelui Sigismund de Hohenwarth, ca să întrevină. Scrie din nou lui Ștefan Costa, scrie lui Oros și Guvernatorului Bánffy. La 1 Februarie 1807, după cererea Guvernului, trimite și *Litere fundaționale*, în cari arată: 1. Necesitatea de a se întemeia Capitlului; 2. Mijloacele ce le pune la dispoziție pentru susținerea lui perpetuă; 3. arată, cum s'a îngrijit și de locuințe corespunzătoare pentru canonici și 4. cum se va complecta Capitlu, în caz de vacanță.

Trec peste alte detalii, pe cari ni le dau scrisorile păstrate,

În sfârșit, din partea împărăției lucrul s'a aranjat. Episcopul fixează ziua de 1 Iulie st. v., 13 Iulie st. n. 1807 pentru instalarea primului *Capitlu*, în prezența delegatului gubernial Ștefan Costa, însoțit de secretarul gubernial David Vajna. Oros invitat și el, regretă, că nu poate participa, fiind ocupat cu afacerile posesoriatului său din munții Hăjdății.

Solemnitatea aceasta a decurs cu toată pompa. La ora 8 dimineața, noul canonic și cu alți preoți, îmbrăcați în odăjdii pregătite anume pentru această ocazie, cu patru diaconi, cu obișnuiții acolți, pornind dela bisericuța Curții episcopesci — care nu mai este astăzi — întâmpinând pe Episcopul și pe cei doi trimiși ai Guvernului, pornesc în procesiune — în frunte merg clericii din Seminar — și trecând printre șirurile de elevi și de popor, în sunetele clopotelor, ajung la Catedrală. Acolo se celebrează mai întâiu sf. liturghie, după care Episcopul, așezându-se pe amvon, în prezența publicului și a multor oaspeți distinși, între cari este Generalul Baron Szentkereszty, mulți protopopi, invitați anume, și preoți, la cuvântul mai întâiu Comisarul gubernial Ștefan Costa. După o scurtă introducere, lasă să se citească Diploma împărătească referitoare la fondarea *Capitlului*, precum și diplomele de conferire (collaționale) ale singuraticilor canonici. După cari, adresează cuvinte calde de felicitare pentru Episcop și pentru noul canonic. Vorbește apoi *Episcopul*, adresând cuvinte de mulțumită lui Dumnezeu care i-a ajutat să poarte până acum, de 23 ani, sarcina vlădiciei. Adresându-se comisarilor, transmite prin el recunoștința sa Majestății Sale Împăratului-Rege, apoi Guvernului, precum mulțumește și comisarilor înșiși. Salutând și pe ceilalți oaspeți, se adresează apoi cu cuvinte pârînțești *noulor canonici*, spunându-le că i-a ales colaboratori ai săi în via Domnului și în toate câte se țin de grija sufletelor, de binele public al bisericii, urmând ca ei să asculte de Episcopul lor și să se comporte de așa fel, prin viața, prin îmbrăcămintea, pășirea și conversația lor, prin dragoste reciprocă, cât să fie de *model* tuturor clericilor și mirenilor. „Lumina voastră așa să strălucească înaintea oamenilor ca, văzând ei faptele voastre, să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceruri“, așa încheie Episcopul. A răspuns apoi, într'o cuvântare lungă *Prepozitul Demetriu Calan* care, între altele, arată tot ce a făcut Episcopul pentru Biserică, pentru dotarea Clerului, pentru locuri de burse elevilor la Cluj, Alba Iulia, Tg.-Mureș, contribuind la ridicarea bisericilor din Tg.-Mureș și Reghin, cumpărând terenul pentru biserică din Cluj, pe care a și clădit-o, împreună cu casele parohiale, cheltuind peste 30 000 floreni Rh. numai pentru Cluj. Sfârșitul cuvântării se adresează comisarilor Guvernului și celorlalți oaspeți civili, și preoți.

Serbarea aceasta a avut loc la 1 Iulie 1807, așadară în acest an Vener. *Capitlu*, deodată cu aniversarea celor două sute de ani, serbează și *aniversarea a 130 de ani dela întemeierea sa și dela instalarea primilor canonici*

Dar Episcopul Bobb și cu noul *Capitlu* mai aveau să obțină acum dela Piu al VII-lea *Bulla Pontificală. La 1 Decembrie 1807* s'a dat și această *bullă* care începe cu cuvintele: *Apostolatus Officium*. *Bulla* sosind la Blaj a fost publicată cu solemnitatea convenită în Catedrală, în ziua de 12 Februarie 1808. În aceeași zi, în Palatul vlădicesc noul canonic făcură și jurământul de fidelitate, alegând tot atunci ca *notar* al *Capitlului* pe *Demetriu Papp* mort mai târziu ca vicar al Făgărașului, iar *cancelist capitular* pe *Ioan Pop de Somcuta-Mare*.

Notarul capitular, care a decopiat toate actele și corespondența purtată în această chestiune, la urmă ne-a dat chiar și *nota de cheltulele*, suportate de Episcop, câte s'au ivit cu această chestiune: porto postal, cheltulele cu bullele și diplomele, remunerația specială dată agentului (200 floreni Rh.), pe lângă onorariul obișnuit de câte 100 floreni Rh. pe 4 ani. Total: cheltuieli 4459 floreni Rh. 11 cruceri, între cari și cheltuiala *tipăririi cuvântărilor* dela prima instalare în 1400 exemplare, distribuite gratuit tuturor parohilor din dieceza Făgărașului. Tipărirea acestor cuvântări, traduse în limba românească, în Tipografia Seminarială — laolaltă cu alte două cuvântări „de spiritu boni et mali Pastoris“ — a costat 162 fl. Rh. și 50 cr. — Cheltuieli „nespecificate“ se urcă la 1568 fl. Rh.

La 24 *Noembrie 1853* prin *Bulla „Ecclesiam Cristi“* se înființează Provincia noastră mitropolitană, de Alba Iulia și Făgăraș. Dieceza de Făgăraș este ridicată la demnitatea metropolitană, deci și *Capitlu* este ridicat la *aceeași onoare și demnitate*, (sporindu-se și numărul canonicilor, dela 7 la 10, câți sunt până azi. Iar la 7 *Decembrie 1886* Papa Leo XIII ratifică și sancționează *noulle Constituțiuni capitulare*, prezentate la Roma din partea Mitropolitului Ioan Vancea, constituțiunii cart sunt codicele de lege pentru *Capitlu* din Blaj.

II.

Am expus până aci aceea ce am crezut interesant și pentru Dv. din istoria întemeierii *Capitlului* nostru din Blaj. Ar rămâne să trec acum la aprecierea rolului pe care acest *Capitlu* l-a avut în curs de 130 ani în viața neamului nostru, mai ales dincoace de Carpați.

Imi dau seama și de timpul ce-mi mai stă la dispoziție — și nu aș vrea să abuzez de pacința Dvs — imi dau seama, că nici altfel nu pot încerca să dezvolt acum și această parte a conferinței mele, precum aș dori-o, și precum ar merita-o cei, exact, 50 antecesori ai mei, printre cari în viață mai sunt: II. Sa *Iosif Hossu*, I. P. S. Sa Mitropolitul nostru, II. Sa *prepozitul Iacob Popa*, și P. S. Sa *Ioan Bălan* Episcopul Lugojului, precum și ceilalți 10, intrați în Capitlu în urma mea, și dintre cari unul (P. S. Sa *Rusu*) stă pe scaunul episcopesc, iar doi și-au dat obștescul tribut Creatorului (*Dr. Iuliu Florian* și *Dr. Ioan Coltor*).

Ar însemna, să iau pe unul fiecare din cei duși, să răsfoiesc arhiva consistorială, pe 130 de ani în urmă, să cercetez gazetele românești, cărțile de istorie românească din ultimii 130 de ani, să caut și răsfoiesc cărțile și lucrările scrise de ceice au ajuns canonici la Blaj, să urmăresc activitatea lor publică, culturală și națională pe acolo de unde au trecut, pe unde au participat la marile adunări ori la consfătuirile intime ținute în cauzele neamului, ale Bisericii și ale culturii românești. Imi dau samă, că nu o pot face, fără de a avea mai mult răgaz, decât cum am astăzi.

Păcat, că s'a pierdut în anii războiului mondial cartea care cuprindea biografiile tuturor canonicilor aleși până în anii aceia. Ne-a mai rămas, e drept, o scurtă schiță biografică a canonicilor cari au trăit până la 1900, în *Șematismul jubilar*, făcută de *regretatul Episcop Vasile Hossu* al Lugojului, mai târziu al Gherlei. Și mai găsim în *Enciclopedia română* a lui *Diaconovici*, publicată de Asociația transilvană, biografiile sumare ale câtorva, scrise de *regretatul canonic Bunea*. Nu mai trebuie să amintesc *Istoria* lui *G. Barițiu* (*Părți Alese din istoria Transilvaniei etc.*) în care se găsesc de asemenea o mulțime de amănunte privitoare la Capitlu din Blaj și la singuraticii membri ai lui. — Poate ar fi timpul ca cineva, care ar avea și plăcerea de a cerceta prin arhive, să încerce a reconstrui aceste biografii și a le completa.

Cu acest prilej sunt nevoit deci, să mă restrâng deocamdată la amintirea abia a câtorva nume, din acelea cari într'adevăr s'au remarcat în chip extraordinar, prin activitatea și talentele lor.

Iată, de pildă, pe *Teodor Pop*, al 8-lea canonic, ales 1809 după moartea lui Meheș, și mort ca prepozit la 1835. Teolog distins, cu studii la Viena, ne-a lăsat câteva opere literare de valoare, între altele un volum de *Exerciții spirituale*, ne-a lăsat o traducere a *Psaltirii* de pe hebraică (pe care am avut prilej să o apreciez de curând în „Cultura Creștină”). Despre acest om *Timoteiu Cipariu* vorbește nu numai ca despre un învățat, și și ca despre un om,

din cel mai înflăcărați de zel și de dragoste către neam și Biserica sa.

Iată pe al 12-lea canonic, *Basillu Rațiu de Noșlac*, tot teolog dela Viena, ales canonic în 1824, mort ca prepozit la 1870, va să zică a fost canonic 46 ani. Dela el a rămas între altele o *Istorie* bisericească, folosită mulți ani ca manual la Seminar și a mai rămas la Turda o *fundățune* pe seama bisericii și școlii românești de acolo, a cărei valoare reprezintă azi cel puțin 10.000.000 lei.

Al 14-lea canonic *Constantin Alutan*, tot teolog dela Viena, fost în două rânduri vicar capitular și autorul unei frumoase fundațiuni.

Al 19-lea canonic *Timoteiu Cipariu*, ales la 1842, mort ca prepozit la 1887, după 45 ani de canonicie. Despre Cipariu volu spune doar atâta, că a fost un om excepțional. Dela profesura de religie și filosofie, dela prefectura Tipografiei seminariale, pe care a reorganizat-o la 1835 și unde s'au tipărit cele dintâi cărți românești cu litere latine, încă în același an 1835 — până la rolul său politic din 1848/49 — apoi ca fost director al liceului din Blaj din 1854—1875, întemeietor și președinte al Astei, membru și vicepreședinte al Academiei Române, autor de manuale de școală, deschizător de drumuri în gramatica și filologia limbii române („părintele filologiei române”, cum a fost numit), deputat în dieta Transilvaniei în ani 1863/64, în legături științifice cu celebrul istoric *Mommsen* dela Berlin, care l-a cercetat la el acasă în Blaj — viața și activitatea lui Cipariu singur ar reclama un volum întreg, pentru a-i cunoaște și aprecia după merit.

Iată al 21-lea canonic, *Constantin Păpălvi*, ales canonic la 1851, mort la 1892, după 41 de ani de canonicie, în vârstă de 88 ani. Ce viață agitată a avut și acest om, mai ales în tinerețele sale, se poate cunoaște din *panegiricul* ce l-a ținut la înmormântarea sa *regretatul Augustin Bunea*.

Iată pe al 22-lea canonic *Ioan Fehete Negruțiu*, fost deputat transilvan în Senatul imperial din Viena, alături de Cipariu, luând cuvântul acolo și cerând, între altele, să se dea și preoștii noastre ajutor din bugetul Statului, în suma de 30.000 floreni, iar pentru ridicarea și susținerea unui institut pedagogic (școală normală) la Blaj să se dea anual 3000 de florenți. — Câte a pățimit, ca protopop în Cluj, în anii 1848/9, le descrie însuși, într'o scrisoare adresată colegului său dela Mediaș *Ștefan Moldovan*, scrisoare pe care ne-o reproduce *Barițiu*, în *Părți alese din Istoria Transilvaniei*: cum l-au deștinat Ungurii, l-au ținut în temniță etc.

Iată al 31-lea canonic: *Ioan Micu Moldovan*, ales la 1878, mort ca prepozit în 1915, după 36 ani de canonicie. Vă întreb, cine n'a auzit de *Moldovănuț*? membru al Academiei Române, președinte al

Astrel, profesor-director al liceului din Blaj, autor de manuale didactice, colecționator de cărți rare — dovadă biblioteca ce a lăsat-o Blajului — scriitor de pagini istorice, polemist ascuțit la limbă, talent de gospodar și financiar, cum mai rar s'a văzut, și modest, în traiul său particular, ca și ultimul preot dela sate, măcar că era prepozitul Capitlului mitropolitan din Blaj.

Să mai amintesc pe *Dr. Ioan Rațiu*, un savant, laborios autor de cărți și manuale pentru liceu și teologie: Drept canonic, Drept matrimonial, Etica creștină etc. Să mai amintesc pe acela care mai este încă în viață, pe *Ilustritatea Sa Iosif Hossu*, care a dus până azi *recordul ca vrâstă* în canonicie, ales fiind în anul 1888, împlinește deci azi-măine 50 ani de canonicie, fost profesor și director al Liceului nostru din 1892—1909] aproape 17 ani, autor de manuale școlastice, pe sub mână căruia au trecut atâtea generații de intelectuali de azi! — Să mai amintesc oare pe *bătrânul Gavrilă Pop*, pe *Alexandru Grama*, pe *Augustin Bunea*, al 3-lea canonic Blăjan membru al Academiei Române, pe eruditul *Victor Smigelschi*, pe fostul *Episcop Vasile Hossu*, pe laboriosul și priceputul în toate resorturile *Dr. Isidor Marcu*, până la repausatul *Mitropolit Suciu* și chiar până la *actualul Mitropolit*, ori până la regretații *Ambrosiu Cheșlian* fost vicar general, *Iullu Florian* fost mai înainte preot-colonel în armata română și *Ioan Coltor*, fost consilier la Conferența de pace din Paris la 1919 și mai târziu subsecretar de Stat în România întregită. — Unii dintre ei, în vremea vacanțelor de Scaun, au fost cărmulitorii Diecezel, respective, a Arhidiecezei noastre: *Catan*, *Filipan* și *Leményi*, după moartea Episcopului Bobb; *Alutan* după moartea lui Leményi; *Alutan* și mai târziu *Cipăriu* după a lui Șuluțiu, *Ioan Micu Moldovanu* după a lui Vancea, *Vasile Suciu*, după a lui Mihalyi și alt canonic, după a lui Suciu.

Iată de ce spuneam mai înainte, că este presumțios a încerca să expuni, într-o conferință, tot aceea cu ce membrii Capitlului din Blaj au contribuit la munca de conservare și dezvoltare a sentimentului național, tot ce au dat ei în contribuție la cultivarea acestui neam al nostru, tot ce au făcut ei pentru Biserică, fie ca singuratici indivizi, fie chiar ca o corporație.

Și aci țin să mai adaug câteva cuvinte *despre corporația Capitlului nostru* și despre ceea ce însemnat Capitlul, în această ipostază. — Vă închipuiți această corporație de 10 oameni, cari trăiesc așa de aproape unii de alții, încât zilnic se întâlnesc, fie la biserică, fie la Consistor, fie la ședințele lor capitulare. Oameni, cari aduc în această corporație, aproape fiecare din ei, o pregătire științifică înaltă, — mulți, nu numai teologică, — o experiență de viață și o cunoștință de oameni, câștigată în cursul activității lor aq-

terioare. Ajungând în sânul acestei corporații, ei găsesc o tradiție pe care o conservă aceia cari — unii vreme de câte 40 și mai bine de ani, de când au intrat în Capitlu — o cunosc și o dețin dela *antecesorii* lor. Oameni, pe cari nu-i leagă prea mult de acest pământ, nici griji familiare, cari nu'au, prin situația lor de independență materială, nici grija zilei de mâine, cari pot deci să privească toate lucrurile sub *specie aeternitatis*, prin prisma veșniciei. Vă închipuiți, că acești oameni, geloși și de tradiția corporațiunii lor, au căutat totdeauna să meargă *pe căile demnității*, pe căi idealiste, au căutat ei înșiși să arete și să deschidă drumurile cele mai bune pe seama nației lor — fie că a fost vorba, de pildă, de *protestul dela 1843*, în vremea Episcopului Leményi, protest semnat de prepozitul *Cratnic* și îndreptat împotriva încercării de a impune limba ungurească în corespondența oficială a bisericilor românești — fie că a fost vorba de alte acțiuni culturale și politice, ca de pildă, *la 1868*, cu prilejul sărbătoririi zilei de 15 Mai — cărei sărbătoriri Ministrul *Horváth Boldizsár* îi dete caracter de *rebelliune*, deschizând *proces criminal* împotriva câtorva Blăjeni în frunte cu însuși prepozitul, octogenarul Basiliu Rațiu, proces care fu revocat numai după intervenția Monarhului și de pe urma căreia Ministrul Horváth era să-și dea dimisia, dacă nu-l reținea „înțeleptul patriei“, marele bărbat de Stat al Ungurilor *Francisc Dedk* Ori, ca în 1912 — mi se pare — când prepozitul Moldovănuș a salvat o situație care devenea aproape penibilă, cu prilejul vizitei Ministrului ungar Iankovich, ridicând cuvântul în românește și spunând ceea ce știm că a spus și cum a spus. Ori, ca Augustin Bunea, la *adunarea din Alba Iulia a Societății pentru creierea unui fond de teatru românesc* în Ardeal, dând glas așa de elocvent gândurilor celor mai intime ale tuturor Românilor, preamărind trecutul și preconizând, cu inspirație de profet, *apropiata rezidre a templului libertății nostre politice naționale* și isbânda noastră în războiul mare pentru ființa noastră națională.

Așa au fost canonicii Blajului în trecut și așa vor fi — și în viitor!